

Cvito Fisković

ZA HRASTIN SPOMENIK FRANI BULIĆU U SPLITU

Kažimir Hraste, Spomenik Frani Buliću, foto: Živko Bačić

Spomenik Frani Buliću, djelo kipara Kažimira Hraste, izražava i sa-
žima suvremenim likovnim izrazom bit pojave i ličnosti tog značajnog
čovjeka na prijelomu dvaju stoljeća iz vremena buđenja hrvatske narodne
svijesti i proučavanja povijesnih nauka i zaštite spomenika u Dalmaciji

u kojoj narodnost bijaše prigušivana, znanstvena arheološka istraživanja zapostavljena a zaštita spomenika nezajamčena posebnim zakonom. Bulić je pridonio njihovom naglom napretku i kao rodoljub i kao znanstveni radnik.

Bez patetičnog pokreta, nasrtljivog stava i uzvitlalih govorničkih kretanja kojima obično pribjegavaju i teže kipari pri oblikovanju povijesnih ličnosti i događaja oličenih kao spomenik na javnim mjestima, Kažimir Hraste je prikazao Frana Bulića onako kako ga današnje vrijeme vidi, oslobođenog od laskavog veličanja koje bijaše tokom prošlog stoljeća i njega, makar zasluženo, okružilo.

Ne robujući realnom, fizičkom izgledu njegova lika, iako taj bijaše izrazit i upadljiv, kipar je produhovio Bulićevo lice prikazavši u njegovim crtama više negoli sličnost, prodornost i čitkost njegova duha. Prepoznao je u njemu čovjeka poduzetnog i neustrašivog u dokazivanju životnih prava svog naroda izvojevanih u davnini, oživljavanju njegova materinjeg jezika i pismenosti i u zaštiti i rasprostiranju poznavanja njegovog vjekovnog kulturnog stvaralaštva skrivenog, rasutog i izranjenog u nasrtaju nemirnog i nehaju kasnijih vremena. Upoznao je svojim likovnim čulom tog pregao- ca čvrsto uvjerena da se može i mora spasiti od propadanja i od mraka zaborava mnoga prigušena riječ svjetske i narodne povijesti skrivena i u tlu njegova zavičaja, Dalmacije, Salone i Splita.

Stoga ga je sažeto prikazao u sjedećem, mirnom stavu čovjeka koji se, svladavši mnoge teškoće, neshvaćanja i spletkarenja, pobjedonosno od- mara, ne da sustane i zastane već da se sabere, bdije i mirno prijateljski i očinski, kao što se i u svom životu neprekidno trudio, potiče na rad mlada pokoljenja na obranu protiv neznanja i uništavanja davno stečenih ali slijedom krutih povijesnih zbivanja ugroženih i skrivenih prava i mučno stečene spomeničke baštine, potrebitih svakomu a osobito malom, dovoljno nepriznatom i iscrpljenom, siromašnom narodu ugroženom od sukoba moćnih suparničkih susjeda.

Sjedi Hrastin Bulić uravnoteženo na niskoj radnoj sjedalici uklop- ljenoj u cjelini zaokružene kiparske kompozicije, uzdignuta čela prema da- lekoj budućnosti i vitkih, lakih nogu spremnih za put u nju. Tim se produ- hovljeni lik približio tlu sredine kojoj se ne nameće, već raste iz nje kao i u svom rođenju i djelovanju.

Stoga se ovakav njegov spomenik može postaviti u našu ljudski odmje- renu i urbanistički izbrušenu sredinu ili u sklad blagog krajolika. On će u njima zadržati svojim mirom i sljubljenošću Bulićevu svojstvenu juž- njačku živost koju je on ispoljavao čitav život i koju mu je kipar ponovo udahnuo. Njegov kip se ne uzdiže glomaznošću, ne strši u visinu niti se krili u prostoru, već prodornim licem, uzdignuta čela i oštrinom pogleda očituje jakost svog pronicavog duha, podržan dosljednom i slobodnom likovnom razradom. Takav i bijaše Frane Bulić, umjeren u svom radnom nemiru, povezan čitavim dugotrajnim životnim vijekom sa svojim krajem, odan domovinskoj dužnosti, zaljubljen u zavičajno tlo i pun vjere u nje- govu bolju budućnost, u kojoj njegov rad neće biti uzaludni doprinos pro- svjeti i rodoljublju.

Kazimir Hrašte, Spomenik Frani Buliću, foto: Živko Bačić

Sve to izražava neishitreno i prirodno Hraštin kip. Odatle njegova likovna uvjerljivost kojom nam prilazi i koja nas izazivlje i zadržava u živahnom razgovoru kratom doživljenog, iskrenog i poticajnog, kojim je živi Bulić svakoga dočekivao i teško se od njega dijelio.

Ovom kipu stoga nije trebalo položiti u ruke nikakav znamen raspoznavanja njegove uloge, zanimanja ili zasluge, ni teško i blistavo sastavljeni arheološki ulomak s imenom hrvatskih vladara, ni svitak sa starinskim zapisom ili sveske povijesnih rasprava koje je u dugim bdjenjima brižljivo i savjesno ispisao. Njemu je kao putniku u vjetrovitom kraju dovoljan ogrtač i šešir da sa ovog postolja krene naprijed, a ne da ulegne u udobnost naslonjača ponosan na odana mu priznanja i postignutu slavu.

Takvog Bulića vidasmo u svim susretima s njim, snažnog, sabranog i vječitog s uzdignutom glavom u znalački neiscrpnim neumornim i zornim izlaganjima oživljavanja prošlosti pred svima, pred omladinom, stručnjacima i neupućenim mnoštvom. Takvog će ga sretati i zapamtiti sagledavajući njegov zamašni rad i buduća pokoljenja. Takvog ga u sretnom trenutku pokazuje i ovaj kip, neustrašivog u otkrivanju znanstvenih istina, ali i u obaranju bezočnih kleveta i spletki kojima autonomaši nastojahu uništiti dugotrajnim i smišljenim zamkama njegovu obranu nastavnog hrvatskog jezika u splitskoj gimnaziji uslijed čega, nakon što dva njegova učenika 1895. godine rastrgaše noću u gimnaziji careve slike, austrijska vlast prisilno umirovi kao njenog ravnatelja. To umirovljenje izazva omladinu, niže svećenstvo i njegove kolege gimnazijske profesore da darovima i javnim pismima odadu priznanje njegovoj čestitosti. Austrijska vlast ga ne uspje odijeliti od naroda ni omladine kojoj on pri rastanku s bivšim učenicima u javnom pismu hrabro poruči »..... Mladi moji prijatelji! Na uzdarje za Vašu plemenitost ne znam kako bih bolje odvratio nego da Vam, prema svom starom običaju dadem jednu preporuku:

Poznato Vam je iz povijesti, da mnogi narodi, da ne rečem svi koji su propali, te postali historiskom uspomenom, da su propali u prvom redu s toga, što kod njih bijaše nestalo moralnosti, značajnosti, otačbeništva. Kada dakle ta zaraza u jednom narodu preotme mah i okruži sve slojeve, tada tom narodu mora da odzvoni. On će se malo po malo osvjedočivati o svojoj inferiornosti, tom će svjedočenju davati vanjskoga izraza, pa će postepeno zatajivati sama sebe, dok sasvim ne iščezne. Taj žalostni pojav nije teško opaziti. Kada pojedincu počne nestajati sviesti, osobnoga dostojanstva, te on, uslijed toga, dospije da ne zna razlikovati pojam podložnosti od pojma laskanja i ulagivanja; kada on osobnu korist prestane podređivati obćoj narodnoj koristi; kada više ne pita, što li je dobro i pošteno, nego samo pita što k svrsi vodi i dovesti može: tada je propast neizbjježiva.

Silno me raduje i veseli, što tako brojnu kitu Vas mladih prijatelja nije dotakla ta pogubna zaraza. Tom je najtvrdi dokaz samo Vaše pismo: znali ste da Vaša izjava mnogim neće ugoditi i da će se Vašoj plemenitoj iskrenosti možda i zamjeriti; ali Vi se niste na to nimalo obazrieli, nego ste poslušali glas svoje savjesti, glas svoga srca.

Stoga moja Vam je preporuka jednostavna: ustrajte na tom putu, na na toj stazi, s koje ste svom učitelju doviknuli onako srčan pozdrav. Neka Vam iz duše izbiju vazda i jedino plemeniti osjećaji, a u pravednim stvarima domovine ne pitajte nikada što će komu biti milo i ugodno, nego se držite uvijek onoga, što je pravo i pošteno S tim željama i s tim

nadama s Vama se razstajem, te Vas sve skupa i svakoga pojedinoga svesrdno pozdravljam, s čvrstim osvjedočenjem, da ćemo se u svetoj otačbeničkoj stvari vazda svi na okupu naći«.

Te čvrste i iskrene riječi nam otkrivaju Bulićevu smionost u ondašnjem dobu austrijskog nasilja u našoj zemlji. On se dakle nije dao uplašiti kaznom umirovljenja, pače ono ga je ohrabrilo da od tada živi, svoj-ski prione znanstvenom radu i ostane pri tome krčeći nabacanu zemlju i kamen vjekovnih odrona, prinoseći istraživanju narodne prošlosti, a tim i jačanju rodoljublja u pograničnoj Dalmaciji.

Shvativši taj Bulićev uporni rad pun neprekidnog zalaganja mladi je kipar u ovom svom djelu ostvario oličenje njegove ličnosti i prikazao je razmjernim, podudarnim i doličnim likovnim rješenjem. Oblikova ga cjelovito s borbenim izrazom lica i krhkim ali nesalomivim staračkim tijelom koje iako miruje ipak je nabito htjenjem i poletom. Obris kipa je zaokružen, cjelovit u napetosti svih dijelova i uravnoteženih nabujalih smjernica koje nisu oslabljene, rastrgane ni zamršene u svom naviranju ni pregibanju već usmjerene k zajedničkom likovnom, plastičnom učinku. Kipar je svladao težinu punog obujma uzbudljivom i razigranom površinom ne tetošivši niti ishitrujući pojedinosti i svodeći ih svih lakoćom i vještinom razigranog zanata u likovnu cjelinu. Stoga je ovaj kip usklađen i određen, živ i dosljedno sačinjen u svim pojedinostima kao što bijaše i Bulićeva ličnost u svim svojim nepopustljivim načelima, u drhtavom bdjenju nad oštećivanjem spomenika i urbanistički sljubljenih cjelina, ne klonuvši ni pred ugledom uglednog svjetskog kipara Meštrovića koji je povrijedio Peristil Dioklecijanove palače.

Hraste je svojim istančanim porivima svojski shvatio Bulića i prožeo svoje djelo jedinstvenim zamahom cjelovitog viđenja njegove pojave, ostvario ga snagom svog majstorskog alata. Proživio ga je nesalomljivog i mladenačkog iako tjelesno ostarjelog kao što ga i moje pokoljenje vidje, ču i poslušao, punog daha, poticanja i žive bezbroj puta izgovorene i napisane riječi, preporuke i savjeta.

Grad za čiji se materinjski jezik, kulturnu baštinu i klasičnu naobrazbu Frane Bulić borio, savladavajući bezbrojne neprilike kojima dugo odolijevaše, dužan je da salije u mjed njegov spomenik i preda ga novim pokoljenjima, a tim ujedno potvrdi da je suvremenim likovnim djelom još jednom ostvario u svojim prostorima neodoljiva stremljenja svojih umjetnika.